

Asia: VN/10633/2020

Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa -työryhmän väliraportti

Väliraportissa on kuvattu koronaviruskriisin aikaista digiloikkaa laajasti eri sektoreilla. Katsotteko, että sektorien kehitystyötä on kuvattu riittävällä tavalla?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Väliraportissa on kuvattu hyvin pintapuolisesti eri toimialojen digitalisaatiokehitystä. Käytetty raportointitapa saattaa kuitenkin johtaa vääriin johtopäätöksiin toimenpiteitä suunniteltaessa. Lisäksi jotkin suuretkin toimialat puuttuvat tarkastelusta, kuten esimerkiksi finanssiala tai tutkimus- ja tuotekehitys. Digitalisaation edistäminen on Suomen menestyksen kannalta kriittistä, joten lähtökohdan kuvaamiseen pitäisi käyttää enemmän aikaa, jotta varmistutaan oikeista johtopäätöksistä.

Väliraportissa on epätasaisuutta myös kuvausten ja toimenpide-ehdotusten välillä. Esimerkiksi koulutuksen osalta väliraportin toimenpide-ehdotuksia on ehdottomasti muokattava perusteellisesti vielä.

Katsotteko, että toimet, joita väliraportissa esitetään, riittävässä määrin edistävät tavoitteita? Jos ette, miten toimenpiteitä tulisi täydentää?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Kommentoimme laajemmin toimenpide-ehdotuksia jäljempänä, mutta yleisellä tasolla voi todeta, että ehdotukset eivät sellaisenaan edistä tavoitetta sen vuoksi, että ne ovat edellä kuvatulla tavalla osittain epätasapainossa tutkitun tiedon kanssa.

Esimerkiksi koulutuksessa etäopetuksen hyödyntäminen ei ole sama asia kuin digitalisaatio. Koulutuksen digitalisaatio ei ole kiinni vain välineistä ja osaamisesta, vaan myös opetuksen ja kasvatuksen tavoitteista. Etenkin lasten kohdalla toiminta on paljolti sellaista, ettei se ole siirrettävissä pelkästään etäyhteyden varaan. Esimerkiksi perusopetuksessa opetus ja kasvatus rakentuu yhdessä toimimiseen, kasvuun sekä yhteisölliseen tiedon rakentamiseen, ei vain oppimäärään kuuluvien tiedollisten asioiden omaksumiseen. Toinen esimerkki on

korkeakoulutuksesta. Korkeakoulutuksen digitalisaatiota on syytä tukea, mutta sen vahvistuminen edellyttää materiaalin ja teknologian lisäksi opetuksen resurssien vahvistamista, sekä opiskelijoiden oppimisen tuen parantamista.

Mitkä toimenpide-ehdotukset tulisi priorisoida? Millä perusteilla?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Toimenpide-ehdotuksista on priorisoitava sellaiset, joita ei juuri vastusteta ja jotka nähdään kannatettavina. Ristiriitaiset tai puutteellisesti taustoitettut toimenpide-ehdotukset kannattaa jättää jatkotyöstettäväksi.

Mitä toimenpide-ehdotusten toteutuksessa tulee huomioida?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Digitaalisuudessa ei ole kysymys vain välineestä, vaan myös toimintamallista ja osaamisesta.

Toimenpide-ehdotuksissa on viitattu jo käynnissä oleviin hankkeisiin, joiden osana toimenpiteitä voidaan edistää. Tunnistatteko muita hankkeita, joihin toimenpiteet tulisi kytkeä?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

-

Keitä toimenpiteissä ja niiden toteutuksessa/mahdollisissa tulevissa hankkeissa tulisi olla mukana ja miten hankkeet tulisi resursoida? Olisitteko itse halukas osallistumaan toteutukseen?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

-

Vapaamuotoinen lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Digitalisaatio ja työ

Digitalisaatio työelämässä ei tarkoita pelkästään etätyötä, vaikka voi sitä tarkoittaaakin. Digitaaliset työn tekemisen tavat pitävät sisällään myös toiminnan, jota tehdään ns. lähityönä tai muutoin paikkaan sidottuna työnä. Työelämän digitalisaatiota kehitettäessä on vältettävä asian yksinkertaistamista pelkäksi etätyöksi.

Työn tekemisen edellytysten kehittäminen

Pidämme tärkeänä digitalisaation hyödyntämistä työelämässä nykyistä voimakkaammin. Edelleen tarvitaan lainsäädännön ja ohjeistusten muutoksia digitaalisen työelämän kehittämiseksi.

Työajan osalta kehittämistarpeet tarkoittavat esimerkiksi sitä, että asiantuntija voi laskea matka-ajan työpaikalleen ja sieltä takaisin kotiin työajaksi, jos hän työskentelee tällä välillä. Eräissä joustotyön kokeiluissa on huomioitu hyvin vapaa-ajan toteutumisesta huolehtiminen, mutta hyvin laajasti tämä on muutoin jäänyt vajavaiseksi.

Aika- ja paikkariippumaton työ on huomioitava hyvin laajasti työlainsäädännössä, tietoliikenneinfrastruktuurissa, verotuksessa, tietoturvallisuudessa ja tietosuojassa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä myös siihen, ettei työn suorittamisen mahdollisuus esimerkiksi kotona saa tarkoittaa tietosuojan ja tietoturvallisuuden vaarantumista. Ylipäätään muutkin tiedonhallinnan näkökulmat pitää ottaa huomioon paikka- ja aikariippumatonta työtä kehitettäessä, niin että tietojen tallentaminen, säilyttäminen ja tiedonsaanti varmistetaan muutoksista huolimatta.

Aika- ja paikkariippumaton työ on ollut viime kuukausina monen ammattilaisen pääasiallisena työmuotona. Tässä on jatkossa huomioitava entistä paremmin tarpeet uudentalaiselle johtamiselle, uudenlaiset keinot työkyvyn arviointiin sekä se, miten henkilöstön yhteisöllisyyttä ja työviihtyvyyttä voidaan lisätä/ylläpitää. Esimiestyön näkökulmasta myös työajan luotettava seuranta on tärkeä huomioida.

Mikäli työt eivät vaadi läsnäoloa työpaikalla, tällöin ei pidä keinotekoisesti rajoittaa etätöiden tekemistä kategorisilla etätyöpäivärajoituksilla. Toisaalta työnteko työpaikalla tulee sallia sitä haluaville eikä pakottaa ketään etätöihin.

Koulutus

Koulutuksen digitalisaatioon liittyviä ehdotuksia arvioitaessa on huomioitava se, että koulutus on erittäin monimuotoista. Esimerkiksi ammattikoulutuksissa, joissa osa opinnoista muodostuu käytännön harjoittelusta sekä simulaatio-opinnoista, ei näitä osioita voida korvata digitaalisilla opinnoilla. Samoin kuin hoitotyön ammatit perustuvat suurelta osin vuorovaikutukseen ja asiakkaiden kohtaamiseen, joten koulutuksen sisällöissä on huomioitava sekä sähköinen että kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus ja niiden opettaminen nykyistä vahvemmin.

Akava ei kannata seuraavia koulutukseen liittyviä kirjauksia sellaisenaan, vaan esittää niiden muuttamista.

2. Selvitetään ja tehdään tarvittavat lainsäädäntömuutokset, joilla mahdollistetaan etäopetus sekä määritellään etäopetus ja sen tavoitteet sekä vaikutukset oppilaan oikeuksiin ja opetuksen järjestäjän velvollisuuksiin. (OKM)

Tällaista ei voi tukea. On vahvat perusteet perusopetuksen perustumiseen lähiopetukselle, eikä tämän periaatteen muuttamiseksi ole mitään tutkittuun tietoon perustuvaa konsensusta, ainoastaan kritisoituja yksittäisten tahojen esityksiä. Toimenpide-ehdotuksessa etäopetuksen mahdollistaminen on jo otettu pohjaoletukseksi, jota ei voi hyväksyä.

19. Selvitetään mahdollisuudet tukea lasten varhaiskasvatusta ja oppimista sekä perusopetuksen ja toisen asteen oppilaiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua etäopetukseen ja -opiskeluun tukemalla laitehankintoja. Selvitetään yliopistoille rahoitusta laadukkaan tarjonnan lisäämiseen ja kehittämiseen. (OKM, OPH, VM, kunnat).

Tässä ehdotuksessa lähtökohtaisena olettamana on etäopetus. Tästä on poistettava maininta etäopetuksesta, jonka voi korvata esimerkiksi 'yhdenvertaisia mahdollisuuksia hyödyntää digitaalisia oppimisympäristöjä'. Digitaalinen oppiminen on eri asia kuin etäopetus.

20. Vahvistetaan digitaalisen etäopetuksen tarjontaa kaikilla koulutusasteilla. Mahdollistetaan etäoppimisen muotoja osana läsnäoppimista esim. oppilaalle, jonka on väliaikaisesti hankala osallistua koulutunnille fyysisesti. Kootaan toisen asteen digitaalinen opetustarjonta ja sitä tukeva materiaali avoimesti saataville yhteen paikkaan sekä tuotetaan koordinoitusti lisää digitaalista tarjontaa ja materiaalia (opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteiden mukaisiin osiin). (OKM, OPH)

Ensimmäiset kaksi virkettä eivät ole hyväksyttäviä sen vuoksi, että niissä liian yksioikoisesti rinnastetaan digitaalinen oppiminen ja etäopetus. Kirjaukset johtavat sinänsä tärkeää keskustelua digitalisaation hyödyntämisestä oppimisessa harhaan. Kirjauksen voisi korvata esim. seuraavalla ehdotuksella: "Hyödynnetään etäyhteyksien mahdollisuuksia kaikilla koulutusasteilla, mm. perusopetuksessa osana lähiopetusta ja oppilaiden yksilökohtaisissa erityisjärjestelyissä."

Väliraportissa on tiivistetty koulutukseen liittyvä näkymä hyvin seuraavalla tavalla. Perusopetuksessa etäopetukseen siirtyminen on koskettanut suurta osaa perusopetuksen oppilaista ja on vaatinut opetuksen järjestäjiltä ponnistuksia. Viikolla 18 perusopetuksen lähiopetukseen osallistui normaalitilanteeseen verraten 9 % 1.-3.-luokkien oppilaista ja vain 7,5 % 4.-9. luokkien erityisen tuen päätöksen saaneista oppilaista. Perusopetuksen etäopetukseen liittyvät haasteet ovat liittyneet

ennen kaikkea tukea tarvitsevien oppilaiden tukemiseen ja heidän saavuttamiseensa, oppilaiden arviointiin etänä, koulujen sisällä vaihteleviin etäopetuskäytänteisiin ja perheiden välisiin eroihin. Koronakriisin aikana perusopetuksessa annettiin valmiuslain nojalla soveltamisasetus määräajaksi etäopetuksen mahdollistamiseksi. Digiloikan hyödyistä pyritään vakiinnuttamaan digitaalisten oppimisympäristöjen yhdenvertaisempi käyttö lähiopetuksen rinnalla, mutta etäopetusta ei ole tarkoituksenmukaista vakiinnuttaa opetuksen pääasialliseksi järjestämismuodoksi. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta voidaan jo nyt hyödyntää esimerkiksi tarjoamalla etäyhteyksillä harvinaisempien kielten tai valinnaisten aineiden opetusta.

Tuon väliraportin kuvailevan tekstin kanssa on ristiriidassa se, että toimenpide-ehdotuksissa yhä esitetään suoraan lainmuutoksia ja etäopetuksen mahdollistamista. Koulutuksen digitalisaatiota tulee käsitellä nyt esitettyä perinpohjaisemmin ja hyödyntää tutkittua tietoa.

Taide, kulttuuri ja kirjastot

Taide-, kulttuuri- ja viihdealojen osalta väliraportissa huomautetaan, että sisältöä on tuotettu teattereiden ja museoiden toimesta, mutta se ei generoi rahaa. Tässä on kaksi ongelmakohtaa. Ensiksi käyttäjät eivät ainakaan vielä halua maksaa digi-sisällöistä samalla tavalla kuin lähipalveluna tarjottavista sisällöistä. Toiseksi maksuttomia sisältöjä tuottavat tahot ovat usein laitoksia, jotka pystyvät valtion tuen turvin tarjoamaan maksutonta materiaalia. Tämä kilpailee suoraan niiden tahojen kanssa, jotka eivät pysty materiaalia maksuttomana tuottamaan, vaan tarvitsisivat lippumaksun digitaalisestakin materiaalista.

Konkreettinen toimenpide-ehdotus olisi virtuaalisten palveluratkaisujen kehittäminen varmistamaan, että kirjastolaissa yleisille kirjastoille asetettu perustehtävä toteutuu myös poikkeusaikana. Kirjastoihin tarvitaan lisää asiantuntija- ja palvelumuotoiluresursseja kehittämään poikkeusajan kirjasto- ja tietopalveluja kuntalaisille. Kirjastojen e-kirjavalikoima on varsin rajoittunut ja yksittäisen kirjan lainausoikeuksia on vähän. Tilanne on kriittinen ja koskee myös koulujen oppilaiden pääsyä kirjallisuuteen.

Sosiaali- ja terveysala

Digitaalisin keinoin voidaan monin tavoin tehostaa terveydenhuollon toimintaa, lisätä toimintojen kustannustehokkuutta ja parantaa ajasta ja paikasta riippumatonta viestintää ja asiakaspalvelua. Myös tiedonsiirto ja palveluiden nopeutuminen ovat todennäköisesti parantuneet. Huomattava verkkojen käytön lisääntyminen edellyttää nopeampien laajakaistayhteyksien ja mobiiliyhteyksien saatavuutta ja jatkuvaa kehittämistä. Tavoitteena, että Suomessa eri alueet ovat tasavertaisessa asemassa viestintäverkkojen toimivuuden kannalta.

Sote- aloilla on huomioitava tarkasti mahdolliset tietoturvariskit. Tietoturvaa pitää jatkuvasti kehittää ja verkkojen turvallisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota sotealalla. Sotealoilla tulee varmistaa, että tietoturvaosaajia on riittävästi ja heillä ajantasainen osaaminen. Myös käytännön työntekijöillä niin sotealaloilla kuin koulutuksessakin on entistä enemmän painotettava perehdytyksessä ja täydennyskoulutuksessa tietoturvaan liittyviä osa-alueita.

Koronaepidemian aikana on tehty varsin nopeassa tahdissa ”digiloikka”, joka on lisännyt olennaisella tavalla henkilöstön digiosaamista, mutta aiheuttanut myös osalle henkilöstöä osaamispaineita ja työn kuormittavuuden lisääntymistä. Tarvitaan siis työpaikkakohtaisesti digiosaamista lisäävää täydennyskoulutusta - tarvitaan henkilöstön osaamisen, työolojen ja johtamisen kehittämistä.

Soten digitalisaatiossa on huomioitava, että käytössä on jo valmiiksi suuri määrä erilaisia sovelluksia (esim. asiakas- ja potilastietojärjestelmiä ja etäpalveluja), joiden kaikkien haltuunotto ja toimivuus, aiheuttaa ongelmia käytännön työssä. Sähköisissä potilastietojärjestelmissä on edelleen paljon kehitettävää. Tekniset ongelmat, tietojen epäselvyys ja vaikeudet tietojen siirrossa organisaatioiden välillä haittaavat jokapäiväistä työtä. Lisäksi niiden käyttöönotossa on paljon alueellisia ja paikkakuntaakohtaisia eroja.

Sähköisten palveluiden hyödyistä terveyden ja hyvinvoinnin hoidossa on tietoa olemassa. Osa kokee ne hyödylliseksi, mutta merkille pantavaa on se, että iso osa käyttäjistä kokee sähköisen asiointin esteitä tai vaikeuksia. Digipalveluita kehitettäessä tämä on otettava vakavasti huomioon eikä pitää digipalveluiden käyttöä itsestäänselvytenä tai pelkästään laitteisiin, teknologiaan tai sovelluksiin liittyvänä ongelmana. Suomen terveystietoympäristöä on kuvattu kattavasti muissa selvityksissä ja tätä tulisi tavata selvitysluonnokseen tarkemmin. Terveydenhuollon nykyinen dokumentoinnin taso ei mahdollista laajaa digipalveluiden toteuttamista ja hyödyntämistä.

Sotealan toimenpide-ehdotuksissa olisi myös hyvä tuoda paremmin esille, että digiloikka etäyhteyksineen on sekä tehostanut että vaikeuttanut sosiaalialalla oman työn tekoa. Kasvava digitalisaatio lisää monenlaisia työhön liittyviä tunteita ja huolia. Lisäksi sotealalla on paljon erilaisia yksittäisiä aloja, joilla digitalisaatiota voidaan hyödyntää rajoitetusti. Esimerkiksi suun terveydenhuolto on toimenpidevaltainen ala. Hoito edellyttää yleensä potilaan tapaamista ja toimenpiteet luonnollisesti aina fyysistä läsnäoloa. Tältä osin etävastaanotto toiminnan mahdollisuudet ovat rajalliset. Toiminnan helpottuminen digitaalisiin menetelmiin on toki kannatettava tavoite.

Toimenpide-ehdotuksissa sosiaali- ja terveysalalla pitäisi ottaa huomioon, että sote-alalla toimii itsenäinen viranomainen Findata, joka vastaa muun muassa muiden rekisterinpitäjien tietoaaineistojen tietolupapäätöksistä, tietopyynnöistä ja tietojen yhdistämisestä sekä tietoturvallisesta käyttöympäristöstä.

Soten digitalisaatiolle ja digitaalisten palveluiden hankkimiselle on esteenä ollut mm. palvelunantajien kyvykkyudet ja taloustilanne, ja hidasteeksi on tunnistettu myös kansallisten palvelujen kehittämisen resursointi, kehittämisen painottuminen kokeiluihin ja pilotteihin. Näiden esteiden korjaamiseen on syytä kiinnittää enemmän huomiota.

Vuorekoski Vesa
Akava ry